

180-letnica prvega vzpona na Triglav

24. avgusta t. l. se je zbrala ob 9. uri dopoldne gruča ljudi, da pove nekaj besed v opombo častitljivega gorniškega jubileja, saj je minilo 180 let, kar so bohinjski rudarji premagali uporni greben očaka Triglava in naredili gaz, po kateri danes zavarovani romajo vsako leto tisoči in tisoči mladih in starih ljubiteljev in častilcev gorskih lepote. Vsa čast jim res, tem vrlim možem, naj se njih ime ne pozabi! Zato je Planinska zveza Slovenije pritrdila na Aljažev stolp težko železno ploščo in vrezala vanjo imena vseh štirih mož. Načrt za ploščo sta naredila znana slovenska alpinista Belač in Kopač.

Mrzel piš je brisal nebo nad Triglavom to jutro in nosil z grebena snežno shrmino, ki je padla po deževju prejšnjega dne. Zaviti v vetrovke so navzoči poslušali najprej otvoritvene besede predsednika PZS tov. Fedorja Koširja, nato pa slavnostni govor tov. Stanka Hribarja, načelnika Planinske založbe, ki je po govoru ploščo odkril in jo izročil v varstvo PD Ljubljana-matica, navzoči predsednik Tone Štajdohar pa jo je prevzel. Četa naših planincev je nato dala častno salvo vsem tistim, ki so žrtvovali svoje življenje za to, da sta Triglav in njegova soseščina svobodna. Hribarjev govor prinašamo v celoti:

»Proslavljamo 180-letnico prvega vzpona na Triglav. Proslavljamo spomin štirih mož, katerih imena so komaj zadnja leta stopila iz dolge pozabe preteklih časov — iz časov, v katerih je šele zorela francoska revolucija, iz časov ko je bil slovenski kmet še v jarmu fevdalnega tlačanstva in ko še ni bilo slovenskega izobraženstva.

Nam, ki živimo v hitro živeči dobi atomskih bomb, umetnih satelitov in poletov na luno, je še posebej težko živeti se v čas, ki je odmaknjen od nas skoraj 200 let, in v ljudi, ki so takrat živeli in trpeli na naši zemlji.

Vendar poskusimo razumeti tiste, ki so prebivali v onih davnih dneh pod Triglavom, hodili okrog njegovega vrha in ga občudovali s spoštovanjem in strahom, ki je morda bolj podzavestno od roda v rod živel v njih, iz vraž in praznovanja pa tudi iz občutka nemoči pred naravnimi silami, ki so si jih razlagali po svoje.

Zato so morali takrat, ko so se njihove želje prvič dvignile do našega najvišjega vrha, premagati najprej v sebi strah pred njim, ki jih je privlačeval in jim obenem vzbujal grozo. Morda je bila ta zmaga težja kakor kasnejše težave samega plezanja.

Danes so v naših gorah samo še samostni grebeni od Škrlatice proti Martuljku takšni, kakršen je bil Triglav v času, ki ga danes obnavljamo v spominu: raztreskane ostre pečine, ki plezalcu kmalu do krvi ogulijo kožo na rokah, krušljive skale, ki se zmuznejo že pri rahlem dotiku.

Današnja pota na Triglav so obrusili planinski »cestarji« in jih zgladili deset-in stotisoči triglavskih romarjev, dostikrat s trepetajočimi rokami in s tresočimi se nogami, ob vseh žicah in klinih, s katerimi je obkovan naš gorski očak.

Zato danes nihče, tudi najbolj zagnan alpinist ne, nima pravice podcenjevati uspeha štirih srčnih mož, ki so — kolikor vemo — prvi dosegli triglavski vrh, slabo opremljeni in predvsem z zavestjo, da še nihče pred njimi ni prehodil te poti, katere nevarnosti niso dobro poznali.

Imena teh štirih mož so se ohranila in so vlita v ploščo, katero danes odkrivamo. Trije od njih so bili domačini: rudar Luka Korošec s Koprivnika, rudar Matevž Kos iz Jereke (oče kasneje najbolj znanega triglavskega vodnika Antona Kosa) in lovec Štefan Rožič s Savice. Z njimi je bil ranocelnik Lovrenc Willomitzer iz Loga pri Stari Fužini, učenec slavnega Baltazarja Hacqueta, ki je leto prej sam dosegel vrh Malega Triglava po južni strani in od tam gledal na Veliki Triglav, katerega vrh se mu je zdel nedosegljiv. Glede poti na Mali Triglav pripomni Hacquet v svojem delu »Oryctographia Carniolica«, da so jo preplezali pred njim samo nekateri ali pa nihče, vsaj noben zbiralec zelišč, ker je našel rastline ob poti, katerih ni videl pred njim ne Scopoli ne kdo drug.

Od treh domačih vodnikov sta bila dva rudarja, kar je bohinjska posebnost. Na splošno so bili najboljši vodniki kozarji in divji lovci. V Bohinju pa je imel takrat plavže baron Žiga Zojs. Ko je začelo primanjkovati železne rude v nižjih ležiščih, so jo iskali njegovi ljudje vedno više. Zojs je razpisal nagrado za tistega, ki bo prvi prišel na vrh Triglava, ker je upal, da bodo, morda v rdečih skalah, pod vrhom našli nova bogata ležišča železne rude. Ne smemo trditi, da je storil Zojs to samo zaradi lastne koristi, saj je bil tudi sicer znan kot mecen in je bil Willomitzer

njegov varovanec, »katerega je vzdrževal na svoje stroške, v prid prirodoznanstva in zdravilstva« (Hacquet).

O vzponu dne 26. VIII. 1778 pa tudi o prejšnjih poskusih in o nekaterih kasnejših vzponih imamo precej skromne podatke, ki niso samo nepopolni in nejasni, ampak so deloma med seboj v nasprotju.

Kdor lušči iz njih resnico, je podoben tistemu, ki skozi gost zastor gleda sive podobe preteklosti in je zato njegovo odkrivanje resnice podobno bolj ugibanju in iskanju največje verjetnosti.

Tako na primer Rosthorn, ki je prišel na Triglav leta 1828, zelo dvomi, da je Willomitzer pred 50 leti prišel na vrh in Hacquet ni našel vseh tistih imen, ki naj bi jih vklesali prvi pristopniki v skale na vrhu, med manjkajočimi pa je tudi Willomitzerjevo ime.

Posebno važnih sklepov ne smemo delati iz tega. Morda je Hacquet prezrl nekatere črke, morda jih je zbrisala strela, morda jih je zakril sneg, o katerem govori Hacquet, da je takrat pokrival sam vrh. Vsekakor Hacquet ni pozabil vklesati to pot nad začetno črko svojega priimka polkrog s piko kot znak svoje zmage.

Ce pa ne drže te domneve, se triglavska uganka zaplete še bolj. »Ovekovečena« bi bila namreč z začetnimi črkami imena ali priimka od »gospodov« samo cesarjevo, Zoisovo (ali tudi Štefančičevo — S) in Hacquetovo ime, Luka Korošec — če je bil sam klesar — bi se vklesal kar dvakrat z začetnicama imena in priimka, manjkal pa bi med drugimi tudi Matevž Kos, kar je malo verjetno, ker je ta zopet naslednje leto sam peljal Hacqueta in Willomitzerja na vrh, katerega sicer niso dosegli, ampak so ostali nekje pod Rdečo skalo.

Doslej še nihče ni načel nadaljnega zanimivega vprašanja o drugih, baje leta 1778 vklesanih imenih. Razumljivo je, da sta bili vklesani poleg imena njegovega presvitlega apostolskega veličanstva Jožefa II imeni barona Žige Zoisa, ki ga imenuje Franc Ceklin »duhovnega očeta slovenskega planinstva« in Baltazarja Hacqueta, ki je prvi pričel sistematično raziskovati naše gore, ni pa dobro pojasnjeno, zakaj bi se spomnili prvi pristopniki tudi Jožeta Štefančiča in Kristijana Novaka.

Ne gre nadalje zaupati prav do konca raznim pisanjem, v katerih so opisane neznanske težave in prečudne nevarnosti, katere so morali premagovati pisatelji,

ko so se vzpenjali na Triglav, in ne kaže dati roko v ogenj za popolno pravilnost in resničnost teh pisanj, katerih skoraj ni bilo moči nadzorovati. Ni izključeno, ampak človeško verjetno, da so včasih vodile pisano in govorno besedo samoljubje, častihlepnost, nevoščljivost in tem podobne nevskečne človeške lastnosti, včasih pa morda tudi navdušenje ali želja za poveličevanjem. Precej fantazije je na primer moral imeti Valentin Vodnik, čeprav je bil pesnik, da je s Kredarice videl Tržaški zaliv.

Prav nič čudnega ni tudi, da razni »gospodje« v času tlačanstva niso omenili svojih vodnikov ali vsaj ne tako, kakor bi le-ti zaslužili, ampak so sebi pripisovali vse zasluge, saj so isto delali njihovi potomci še 100 in več let kasneje.

Potemtakem nam ne bi dal popolne in nepremakljive gotovosti niti Willomitzerjev popis vzpona, ki ga je menda sam poslal baronu Zoisu, pa se je najbrž za vedno izgubil, da nihče ne ve kje, morda pri Richterju, morda kje drugje. Ostal bi še vedno dvom, tudi če bi po sreči našli popis v kakšnem zatohlem arhivu.

Skoraj neizogibno se je zgodilo zato, da imamo kar tri teorije o tem, kdo je prvi stopil na vrh Triglava.

Eno je postavil Vilko Mazi, ki trdi prav določno, da je Luka Korošec dne 25. VIII. 1778 popoldne sam prišel na vrh¹ in je naslednje jutro vodil tudi druge tri.

Mazi je v dokaz te trditve po svoje prikrojil Hacquetovo poročilo (»wovon einer mit Namen Lucas Koroshez, der erste war, der ihn, vielleicht solange die Welt steht, bestieg«) tako, da je bil Luka Korošec prvi na vrhu Triglava, menda odkar svet stoji.

Sodim, da je edina pravilna razlaga Hacquetovega poročila tista, ki so jo postavili Franc Ceklin, Josip Wester in Evgen Lovšin, to je, da velja besedica »menda« Korošču.

V zvezi s svetom ne bi mogel imeti »menda« pravega pomena, saj Hacquet gotovo ni dvomil, da svet stoji. Ta besedica bi bila v tej zvezi tako odveč, da si je ne bi privoščil niti najbolj gostobesedni opisovalec, kakršen Hacquet ni bil. Hacquet je hotel pač povedati, da je bil Luka Korošec prvi na vrhu, kolikor je bilo takrat (in odkar svet stoji) znano, vendar je nekoliko dvomil o tem.

Zato je prijatelj Vilko razen sebe menda le malo planincev prepričal o pravilnosti svoje razlage in trditve, da je stal Luka Korošec prav gotovo in brezpogojno kot prvi človek na vrhu Velikega Triglava. Seveda Maziju ne moremo in ne smemo zameriti, če je v najbolj plemenitem navdušenju in s poštenim namenom obvisel na skopem poročilu, na kraju pa na eni sami drobni besedi.

Nasprotno je Franc Ceklin po obširnem, temeljitim, logičnem in kar prepričljivem razglabljanju vseh dosegljivih virov prišel do zaključka, da so dne 26. VIII. 1778 prišli na vrh Triglava vsi štirje možje, katerih spomin danes praznujemo, da pa je Luka Korošec prvi od te četvorice stopil na njegovo teme.

Evgen Lovšin je k temu pred kratkim izrazil mnenje, da ni važno, kdo je prvi stopil na vrh. »Prvi v navezi«, če ga tako imenujemo, pa le nekaj več pomeni in je zato Luka Korošec zaslužil ploščo, ki je bila odkrita lansko jesen na njegovi rojstni hiši na Koprivniku.

Ceklinovo tezo, po kateri so na podlagi doslej znanih in dosegljivi zgodovinskih podatkov — in kaj več skoraj gotovo ne bo mogoče najti — najbolj verjetno po imenih dognani štirje možje, ki naj bi prvi stopili na vrh Triglava, je sprejel tudi UO PZS in po njej je sestavljeno besedilo napisa na plošči.

Razlogi, katere je kasneje nasproti temu navedel Mazi, so premalo prepričljivi, da bi mogli ovreči Ceklinovo tezo. Po Mazijevi misli naj bi Luka Korošec na dan skupnega vzpona zamolčal, da je bil prejšnje popoldne sam na vrhu, ker se je bal Willomitzerjeve zamere. Ta domneva ni posebno trdna, saj Willomitzer, ki je to leto komaj prišel iz ljubljanske Hacquetove ranocelniške šole v Bohinj, ni bil tako visoka »živina«, da bi se ga moral Korošec toliko bati. Najmanj toliko ali še več je veljal Willomitzer štiri leta kasneje, ko naj bi Korošec Hacquetu vendarle zapupal »skrivnost« svoje zmage. Tudi ni prav verjetno, da bi Hacquet, kateremu je bila resnica vrhovno vodilo in najvišja zapoved, zamolčal, da je bil Luka Korošec prvi s a m na vrhu, če bi to od Korošca izvedel.

Seveda ni docela izključeno, da ima Mazi vsaj nekoliko prav, ne morda v tem, da Willomitzer sploh ni bil na vrhu, pač pa da je prišel Luka Korošec kdaj prej

¹ Gl. Pl. V. 1957, stran 250. Evgen Lovšin se je torej v »bojni vročici« zaletel, ko trdi, da se je Mazi izognil odgovoru na to bistveno vprašanje (Pl. V. 1958, stran 408).

Na Triglavu 24. avgusta 1958

sam na vrh.² Vse to pa so le domneve, ki bi jih mogli pojasniti takratni kronisti in bohinjsko ljudsko izročilo, ki je žal utonilo v temni in, bojim se, da neprodirni megli naše planinske preteklosti.

Zato ne moremo zavreči kar na prvo roko tretje teorije, ki je časovno prva. Postavil jo je Jakob Aljaž, ki je leta 1922 napisal v svojih »Spominih«, da nekateri trdijo, da pred Willomitzerjem ni bilo nikogar na Triglavu, da pa to ne bo držalo, ker lovcu in pastirju srce ne miruje, dokler ne pride na najvišji vrh.

Priznati moram, da mi je ta teorija zelo všeč in je tudi sprejemljiva. Omenil sem že, da Hacquet ni postavil tistega »menda« Luki Korošču ob bok samo zaradi lepšega branja, ampak je storil to zaradi tega, ker ni bil docela prepričan o njegovem prvenstvu, znano mu pa tudi ni bilo, kdo naj bi bil že pred Koroščem na vrhu Velikega Triglava.

Zelo me mika tudi, da bi nekoliko omejil splošno postavljeno domnevo in postavil Aljaževega »lovca in pastirja« v Trento.

Ta misel se mi je utrnila, ko sem ob sporu naših planinskih zgodovinarjev, bolje rečeno ob njihovem iskanju najbolj verjetne resnice, prebiral stara in nova pisanja o tem, zraven pa mislil ne samo na tiskana poročila in na najbolj logično razlago posameznih v njih zapisanih dejstev, ampak tudi na Triglav, na njegove vršne stene in na ljudi, ki so hodili okrog njih v tistih davno minulih časih.

Kdor je obhodil vsa triglavska pota, ve, da se najlaže pride na vrh z južne strani, ki je Trentarjem najbližja.

² To verjetnost je dovolil tudi Josip Wester, najboljši poznavalec Baltazarja Hacqueta in njegove dobe, v svoji monografiji o njem (Planinska založba 1954 – pripomba 49) na strani 60.

Razen zagrizenih »lokalpatriotov« nihče ne bo odrekel Trentarjem, da so bili najboljši plezalci, saj so to dostikrat in dovolj jasno dokazali.

Dognano je, da so utrli lovci iz Trente že davno pred Willomitzerjem svoje strme steze čez Komar na Dolič in čez Skok pod triglavski vrh. Na Luknjo so hodili Trentarji že pred stoletji in tudi pot z Luknje na Plemenice je stara pot trentarskih divjih lovcev.

V dolini zgornje Soče je nastala najlepša slovenska pravljica o Zlatorogu, ki je še pred sto leti živela v Trenti in na Gorenjskem, pravljica o lovcu, ki so ga varovale žalik žene, ki je poznal vsa pota in je lahko splezal na najvišji vrh.

S pravljicami seveda težko dokažeš to, česar ne moreš dovolj zanesljivo niti s tiskanimi in pisanimi poročili, ki imajo vendarle oprijemljiva imena in dogodke, pa čeprav se pravljicam vidi, da so imeli ljudje, ki so jih spesnili že pred stoletji, neko stvarno osnovo, iz katere je stakala njihova fantazija prelestno pesem o lepoti pa tudi o nevarnosti gora in o ljudeh, ki so že takrat plezali na njihove vrhove.

Te teorije zato ne bi mogel dokazati mnogo bolje, kakor jo je pok. Aljaž in je zato ne bom naprej razvijal. Tudi nam ne bi bilo z njo kaj prida pomagano pri plošči, ki smo jo pravkar odkrili, ker bi jo morali sicer posvetiti neznanemu trentarskemu lovcu.

Vendarle se mi pa zdi, da je »filozof in iskalec resnice« Hacquet, kateremu gre nedvomno največ vere od vseh, ki so v tistih dneh hodili okrog Triglava, nekaj vedel o Trentarjih, katere je obiskal leta 1781, in o njihovih pohodih v triglavski svet pa je prav zaradi njih napisal »menda«, čeprav ni vedel ničesar določnega.

Vsa stvar končno ni toliko pomembna. Važno je nekaj drugega, v čemer vidim glavno misel in glavni pomen današnje proslave, pa tudi »rešitev« triglavske uganke, ki jo je zapustil Hacquet s svojim za nas premalo jasnim poročilom.

Važno je, da danes ponovno poudarimo in da ta plošča še naprej izpričuje, da so prvi stopili na naše vrhove domačini, katerim gorski svet s svojimi planinami ni bil samo vir skromnega preživljanja, ampak so bili navezani tudi na najvišje vrhove s preprosto pa globoko ljubeznijo in z iskrenim občutkom za njihove lepote. Tudi med temi preprostimi možmi iz ljudstva so bili taki, katerih največje veselje je bilo na gorah.

Nihče ne pozna podob in obličja Luke Korošca, Matevža Kosa in Štefana Rožiča. Samo zamisliti si jih moremo, kako v podkovanih coklah ali bosih, s širokokrajnimi črnimi klobuki na glavah plezajo po ostrem grebenu.

Za nas so njihova imena samo imena, vendar so ta imena podoba mož, ki so stopili iz sive davnine v sončno triglavsko svetlobo in bodo živeli v naši planinski zgodovini kot korenjaški predstavniki takrat živečega slovenskega rodu.«

Slavnosti so se udeležili mnogi znani planinci, med njimi zvezni poslanec univ. prof. Boris Zihelr, dr. Miha Potočnik, Joža Čop, zastopniki bližnjih planinskih društev, zastopniki PD Maribor, PD Celje in PD Konjice in skoraj ves upravni odbor PZS.

Vsem, ki so se te planinske slavnosti udeležili, bo ta ostala v lepem spominu.

mladi pišejo

POT MED BREGOVE

Popotoval sem v Slovenske gorice. Pravijo, da vse poti držijo v Rim. V goricah držijo zgubljene poti in kolo vozi vsaksebi med brege in grape. Vse tihe so te poti in kakor da se ne kanijo nikoli srečati. Podobne trudnim očancem se vzpenjajo v strme vinorodne rebri in ko jih premagajo, se poženejo kakor razposajena dekleta v grape, da se potem vnovič zagrijejo v nov holm, ki jim leži na poti. Mnogo je takih poti v goricah. Sončnega oktobrskega dopoldneva sem stal na eni teh poti in se oziral za traktorjem, ki je izginjal za ovinkom. Še zadnjič sem pomahal traktoristu s kmetijskega posestva, ki me je naložil v mestu in popeljal do sem. Na cesti sva ostala le jaz in prah, ki se je lenobno potal ob pot. Bregovi okrog mene so strmeli vame in sonce je sijalo. Teško in dozorelo grozdje je viselo z majovega kolja in mežikalo v sončno luč. Veter mi je prinašal od nekod klopotanje klopotev. Po vrhovih, med vinogradi, sem uzrl postave trgačev. Trgatev! Čudežni čas Slovenskih gor! Dolge mesece garajo Goričani, da slednjič dozori grozdje po kolnikih.